

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕРЕВИНИ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES TO IMPROVE THE SYSTEM REGULATION OF THE WOOD MARKET

Ярослав КОВАЛЬ,
доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Київ

Yaroslav KOVAL,
Doctor of Economics,
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

Анатолій КАРПУК,
доктор економічних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

Anatoliy KARPUK,
Doctor of Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

У статті доведено, що сучасний ринок деревини в Україні повинен функціонувати на основі таких принципів: відкритості інформації про всіх учасників та результати функціонування ринку деревини; адміністративної незалежності організатора торгів від постачальників чи покупців або органів державної влади, які здійснюють управління їх майном; вільного ринкового ціноутворення; чесності конкурентної боротьби на ринку деревини; необхідності впровадження автоматичних засобів проведення операцій купівлі-продажу деревини; повноти відповідальності всіх учасників за неконкурентні дії під час проведення торгів; пріоритетності дотримання інтересів вітчизняних деревообробних підприємств; нормативної узгодженості; посилення контролю за експортом необробленої деревини. Виявлено, що існуюча організація ринку необробленої деревини призводить до її штучного дефіциту, формування завищених цін, непрозорості торгів, відстоює інтереси переважно лісозаготівельників.

Розроблено структурну схему організаційно-економічного механізму регулювання ринку деревини, яка передбачає формування окремих ринків деревини на пні та ринку необробленої деревини, а також проведення комплексу заходів щодо державного регулювання (через Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) та ринкового регулювання (активізувавши дію базових ринкових законів) з метою досягнення визначених цілей на основі комбінованого застосування спеціального набору економічних інструментів у межах визначених форм організації ринкових відносин (аукціон, конкурс, біржа). Доведено, що виділення окремого ринку деревини на пні сприятиме розвитку ринкових відносин у сфері лісозаготівлі й дозволить провести перерозподіл регуляторних функцій від Держлісагентства України до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, усуваючи конфлікт інтересів суб'єктів ринкових відносин. З метою стимулювання розширення та забезпечення прозорості ринку деревини для кожної групи суб'єктів визначено перелік першочергових завдань, які спрямовані на активне використання сучасних інформаційних технологій і нових методів управління, проведення стандартизації та сертифікації відповідно до міжнародних вимог, удосконалення правил і посилення контролю за обігом деревини.

In this paper it is proved that the modern timber market in Ukraine should operate on the basis of the following principles: transparency of information on all participants and timber market functioning results; administrative independence of the bidding process organizer from suppliers or customers or public authorities that manage their assets; free market pricing; fairness of competition in the timber market; the necessity to introduce automated means of transactions of purchase and sale of timber; full responsibility of all participants of non-competitive action during the tenders; priority of the interests of the domestic wood processing enterprises; regulatory coordination; increase of control over the export of unprocessed wood. It is revealed that the current organization of the market of unprocessed wood leads to its artificial shortages, formation of high prices, lack of trading transparency, mainly defends the interests of loggers.

It is worked out the block diagram of the organizational and economic mechanism of regulation of the timber market, which involves the formation of separate markets for the wood on the stump and the market of unprocessed wood and a set of measures of state regulation (through the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine) and market regulation (by activating the operation of basic market laws) to achieve the set goals based on the combined use of a special set of economic instruments within certain forms of market relations (auction, competition, exchange). It is proved that the separation of the wood on the stump market will facilitate the development of market relations in logging sector and allow the redistribution of the regulatory functions of the State Forest Agency to the Ministry of Economic Development and Trade, having eliminated the conflict of interest of subjects of market relations. In order to facilitate the expansion and transparency of the timber market for each group of subjects, it is defined the list of priorities aimed at active use of modern information technology and new management practices, standardization and certification in accordance with international standards, improvement of policies and increase of control over the circulation of wood.

Серед багатьох проблем розвитку лісоресурсної сфери, які залишаються невирішеними в умовах ринкових відносин, особливе місце займає проблема недосконалого регулювання ринку деревини. При цьому від її невирішеності втрачають усі учасники ринку, навіть постійні лісокористувачі, які при теперішніх умовах торгівлі необробленої деревини на аукціонах хоча й нав'язують свої умови потенційним покупцям, але несуть значні втрати від поширення нелегального обігу деревини. Зі свого боку, органи державної влади усіх рівнів також зацікавлені у вдосконаленні системи регулювання ринку деревини, оскільки через низький рівень державного контролю за обігом лісосировини та лісопродукції значні втрати несуть бюджети усіх рівнів.

Дослідженням проблем регулювання ринку деревини займалися багато вчених, серед яких можна виділити Д. Кампоса, П. Кравця, А. Манакова, В. Подкоритова, В. Сторожука та багатьох інших [2-3; 5; 8-9]. Багато актуальних досліджень ситуації на ринку деревини проводились дослідниками Науково-інформаційного центру лісоуправління [4], а також фахівцями Світового банку у рамках програми «Удосконалення правозастосування та управління в лісовому секторі країн східного напрямку Європейської політики добросусідства та Росії (ENPI-FLEG)» [6; 9].

Практично усі дослідники погоджуються з твердженням, що теперішня організація ринку необробленої деревини не стимулює розвиток вітчизняної деревообробної промисловості, оскільки створюються штучні

адміністративні перешкоди щодо забезпечення необхідною сировиною, відбувається адміністративне регулювання цін, ігноруються ринкові закони попиту і пропозиції, не беруться до уваги запити покупців щодо якісних характеристик деревини. Все це негативно впливає на інвестиційну привабливість деревообробних підприємств, стримує розвиток поглибленої лісопереробки, не використовуються можливості імпортозаміщення продукції та технологічної модернізації вітчизняних виробництв.

Мета даної статті полягає в обґрунтуванні організаційно-економічних засад вдосконалення системи регулювання ринку деревини в Україні за рахунок формування нової структури організаційно-економічного механізму регулювання, а також конкретизації завдань його основних суб'єктів з метою розширення та забезпечення прозорості ринку деревини.

Вихід з даної складної ситуації вбачається у необхідності суттєвого удосконалення існуючої системи регулювання ринку деревини. Сучасний ринок деревини в Україні повинен функціонувати на основі таких принципів:

- відкритості інформації про усіх учасників та результати функціонування ринку деревини – повинен реалізовуватися через забезпечення вільного доступу зацікавлених користувачів до інформації про ринкові торги та їх учасників;

- адміністративної незалежності організатора торгів від постачальників чи покупців або органів державної влади, які здійснюють управління їх майном – повинен реалізовуватися шляхом обмеження повноважень відповідних державних органів щодо будь-якого впливу на інших суб'єктів ринку деревини;

- вільного ринкового ціноутворення – повинен реалізовуватися шляхом формування цін на основі попиту і пропозиції на ринку, а не за рахунок адміністративного впливу на користь постачальника чи покупця, крім випадків встановлення державних регульованих мінімальних або максимальних цін;

- чесності конкурентної боротьби на ринку деревини – повинен реалізовуватися шляхом недопущення будь-яких змов учасників торгів, які можуть негативно вплинути на конкурентні позиції інших учасників;

- необхідності впровадження автоматичних засобів проведення операцій купівлі-продажу деревини – повинен реалізовуватися через впровадження системи електронних торгів, які запобігатимуть можливим проявам «людського чинника» та змовам учасників торгів;

- повноти відповідальності усіх учасників за неконкурентні дії під час проведення торгів – повинен реалізовуватися шляхом удосконалення правил ведення торгів та посилення адміністративної відповідальності учасників за дії, що мають ознаки змови, а також перевірки достовірності наданої покупцями деревини інформації про наявність власних деревообробних потужностей;

- пріоритетності дотримання інтересів вітчизняних деревообробних підприємств – покупців деревини – повинен реалізовуватися через встановлення додаткових перешкод для сировинного експорту та створення сприятливих умов для розвитку вітчизняної поглибленої лісопереробки;

- нормативної узгодженості – повинен реалізовуватися через удосконалення правил функціонування ринку деревини з метою усунення суперечностей та «вузьких місць» законодавства щодо діяльності його суб'єктів, а також чіткого розмежування повноважень органів державної влади з приводу регулювання поточної діяльності;

- посилення контролю за експортом необробленої деревини – повинен реалізовуватися шляхом удосконалення системи митного регулювання, ліцензування експортерів деревини, удосконалення правил відвантаження необробленої деревини та продукції первинної деревообробки на експорт.

Для успішності реалізації викладених принципів потрібно детальніше вивчити особливості організації вітчизняного ринку деревини проблеми, а також основні проблеми, які негативно впливають на діяльність його суб'єктів.

В статті 6 Господарського кодексу України декларується необхідність дотримання принципу захисту національного товаровиробника та заборони незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоуправління, їх посадових осіб в господарські відносини. На практиці зазначені принципи не виконуються. На жаль, в дійсності спостерігається дещо інша ситуація на ринку деревної сировини, ніж та, яку представляє Державне агентство лісових ресурсів. За результатами проведених досліджень фахівцями Світового банку у рамках програми

«Удосконалення правозастосування та управління в лісовому секторі країн східного напрямку Європейської політики добросусідства та Росії (ENPI-FLEG)» [6] виявлені такі основні проблеми функціонування ринку необробленої деревини в Україні: штучно створений дефіцит сировини; формування високих цін; безконтрольність проведення торгів; деревина, що продається, не відповідає вимогам; положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини має декларативний і дискримінаційний характер; діюча система торгівлі лісоматеріалами виключає будь-які інвестиційні проекти.

Згідно з Положенням учасниками торгів можуть бути тільки деревообробні підприємства. Проте довідку про перероблені обсяги деревини за останній квартал учасник торгів представляє за своїм підписом і печаткою. Достовірність інформації, представлені учасником, ніхто не перевіряє. Якщо хтось з учасників торгів запропонував за лот найвищу ціну, але в подальшому його не викупив – ніяких заходів впливу до такого учасника не застосовується.

Численні скарги представників малого і середнього бізнесу щодо недотримання сортових якостей лісоматеріалів – ще одна характерна риса торгівлі необробленою деревиною в Україні. Так, в пропонуваному на продаж лотах часто спостерігається деревина з різними геометричними параметрами та якістю, а відповідно і ціною. Іноді в один лот об'єднується деревина різних порід, хоча покупець потребує тільки одну з них [6].

Діюче положення містить ряд дискримінаційних норм стосовно покупців деревини, а також норм, що мають декларативний характер і продавцем – власником лісосировини не виконуються. Продавці – держлісгоспи, підпорядковані Держлісагентству, займаючи монополічне становище на ринку лісосировини, диктують свої умови, користуючись безвихідним становищем лісопереробних підприємств, штучно створюють дефіцит деревини, в умовах якого підвищують стартові ціни. При цьому механізм формування стартової ціни непрозорий. Норми положення не сприяють розвитку конкурентного середовища та суттєво погіршують інвестиційний клімат у лісопромисловому комплексі України. Також не сприяє підвищенню інвестиційної привабливості деревообробної промисловості відсутність постійної біржової торгівлі з продажу необробленої деревини [7].

Отже, основні засади цивілізованої торгівлі необробленою деревиною в Україні не забезпечуються і потребують коригування в частині удосконалення діяльності з продажу необробленої деревини: створення прозорого механізму ціноутворення, розвитку конкурентних принципів торгівлі деревиною, забезпечення деревиною національних виробників. Принциповим моментом збереження лісів та зменшення нелегальної заготівлі є моніторинг лісів на віддалених територіях, що унеможлиблює крадіжки без привернення уваги громадськості. Постійний нагляд за лісами є важливим інструментом контролю нелегальних заготівель [9].

Ефективним інструментом зниження нелегального обігу лісопродукції може стати запровадження єдиної державної системи обліку деревини, мета якої полягає в переході від знеособленого обліку деревини до поштучного маркування та обліку за такими критеріями як час, порода, якість та обсяг. Система електронного обліку деревини дасть можливість зменшити відсоток порушень та покращити якість відводу і точність таксації лісосік. Лісогосподарські підприємства завдяки впровадженню комп'ютеризованих систем контролю, зможуть надавати зацікавленим покупцям всю необхідну інформацію про критерії походження лісопродукції [8].

Слід погодитися з думкою П. Кравця, що переважним методом реалізації необробленої деревини має стати проведення торгів у вигляді конкурсу і аукціону. Конкурс у формі закритих електронних торгів передбачає ранжування покупців з метою визначення повноти задоволення їхньої заявки на підставі оцінки запропонованих ними умов придбання деревини. Аукціон у формі відкритих електронних торгів полягає у визначенні покупця, який запропонує найвищу ціну. Договір купівлі-продажу деревини застосовується у разі реалізації ділової деревини за мінімальними цінами і дров паливних за фіксованими цінами для індивідуального ремонту й будівництва та для забезпечення потреб соціальної сфери територіальних громад.

Відпук деревини здійснюється для задоволення власних потреб постійних лісокористувачів у деревині та забезпечення їхніх переробних потужностей за мінімальними цінами, а також для працівників постійних лісокористувачів і окремих категорій населення за фіксованими цінами

чи безоплатно відповідно до умов колективних договорів, рішень органів місцевої влади та чинного законодавства [2].

Запропоновані основні форми проведення торгів мають свої переваги і недоліки. За дослідженнями А. Манакова, відкритий аукціон відрізняється найвищою ефективністю порівняно з іншими формами торгів (лот частіше знаходить покупця, який запропонує вищу ціну), в той час як механізм закритих торгів забезпечує кращі умови за критеріями стійкості до змови і конкуренцією, що власне означає вищу дохідність цієї форми торгів. Отже, більш висока ціна лотів не означає максимальний дохід від продажу. Загалом такі висновки узгоджуються з низкою результатів із продажу необробленої деревини в Україні, коли покупець, який називав найвищу ціну лота, в подальшому відмовлявся від його придбання, або ж досягнута ціна була неприйнятно високою для більшості інших покупців, і отже значна частина виставленої на аукціоні деревини залишалася не реалізованою [3].

В сучасних умовах на зміну відкритому аукціону має прийти електронний закритий конкурс і відкритий електронний аукціон. Перехід на електронну форму торгів має стати пріоритетним напрямком розвитку торгівлі деревиною, тому що практично унеможливить змову серед учасників торгів. На закритих аукціонах має реалізовуватись більший обсяг деревини відповідно до річного планового обсягу заготівлі (переважно від рубок головного користування) для забезпечення потреб лісопереробних підприємств. На відкритих електронних торгах має реалізовуватись частина планового обсягу, а також увесь обсяг понадпланових заготівель. Участь в закритих торгах можуть брати всі суб'єкти господарювання, в тому числі закордонні.

Каркас майбутнього ринку необробленої деревини має визначитися співвідношенням державного і ринкового регулювання. Якщо ринкова складова зумовлює встановлення ціни під впливом попиту і пропозиції, то державна – спрямована на формування конкурентних засад, створення сприятливих умов для деревообробних підприємств. Одним із головних завдань удосконаленого механізму торгівлі деревиною в контексті принципів сталого розвитку має стати згладжування протиріч між ринковим характером деревообробного сектору та плановими засадами функціонування лісового сектору економіки, а також врахування інтересів населення і місцевих громад [2].

З метою усунення конфлікту інтересів між постачальниками і покупцями необробленої деревини функцію організації ринку необробленої деревини має взяти на себе Міністерство економічного розвитку і торгівлі, яке повинно забезпечити належний нагляд і контроль за ходом проведення торгів з метою виявлення порушень та контролю за дотриманням законодавства у сфері торгівлі необробленою деревиною. Крім того, процес заготівлі деревини та її надходження на ринок має відслідковуватись за допомогою ряду інструментів – таких як моніторинг і контроль, сертифікат про походження лісоматеріалів, публікування та розміщення статистичних даних на сайтах товарних бірж та обласних управлінь лісового та мисливського господарств, широке висвітлення в ЗМІ ситуації щодо торгівлі необробленою деревиною, впровадження геоінформаційних систем у процес лісокористування, проведення незалежного аудиту щодо використання лісових ресурсів. Запропоновані заходи дадуть змогу мінімізувати корупційні ризики у сфері лісокористування, покращити якість контролю за обігом деревини і загалом сприятимуть формуванню конкурентного та прозорого ринку необробленої деревини.

Потребують удосконалення і ряд нормативно-правових актів у сфері торгівлі необробленою деревиною. Так, Положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини містить дискримінаційні норми по відношенню до покупців. На його зміну повинен прийти новий нормативно-правовий акт з регулювання торгівлі необробленою деревиною. Проект такого документу вже підготовлено і розміщено на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Наразі учасникам лісового ринку, ЗМІ та громадськості варто звернути на нього увагу [6].

З метою створення конкурентного середовища, сприятливих умов господарювання у сфері поглибленої переробки деревини, раціонального використання лісосировинних ресурсів, підвищення інвестиційної привабливості лісопромислового і лісогосподарського комплексів України, а також запобігання зловживанням у сфері реалізації вітчизняних лісосировинних ресурсів Мінекономрозвитку на початку 2012 року було розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження

Положення про організацію та проведення біржових торгів з продажу необробленої деревини». На думку розробників, доцільність прийняття проекту постанови ґрунтується на необхідності вдосконалення механізму реалізації необробленої деревини постійними лісокористувачами, зокрема в частині здійснення реалізації необробленої деревини виключно на біржі у два етапи: шляхом проведення біржових аукціонів (або спеціалізованих біржових аукціонів) та організації постійно діючих біржових торгів для деревини, яка не була реалізована під час аукціонів [4].

Але процес узгодження в інших відомствах та прийняття даної постанови штучно затягується. Адже вона має ряд неузгоджених моментів. Зокрема, не вирішено питання механізму передачі необробленої деревини лісогосподарськими підприємствами у власні переробні виробництва, тобто у межах однієї структури, що не узгоджується із національними стандартами бухгалтерського обліку. Оскільки згідно з проектом постанови деревина має передаватися за біржовими цінами, тобто враховувати поточні витрати і прибуток, хоча на даний час процес передачі відбувається по виробничій собівартості заготівлі цієї деревини, що створює нерівні неконкурентні умови.

Вирішити цю та багато інших проблем, які стосуються удосконалення системи регулювання ринку деревини, на нашу думку, можливо шляхом проведення реорганізації діючих комплексних державних лісогосподарських підприємств, що полягає у створенні самостійних лісогосподарських, лісозаготівельних та лісопереробних підприємств, а також організації окремих ринків деревини на пні та необробленої деревини. Особливості проведення вказаних реорганізаційних процедур існуючих державних лісогосподарських підприємств детально обґрунтовані у попередньому пункті даного дослідження. Разом з тим, детальнішого обґрунтування потребує процес регулювання ринків деревини на пні та необробленої деревини.

Запропоновані заходи щодо реорганізації комплексних лісогосподарських підприємств дозволять закласти необхідне організаційно-економічне підґрунтя для вдосконалення механізму регулювання ринку деревини. Новий організаційно-економічний механізм регулювання ринку деревини (рис. 1) повинен базуватися на засадах ринкового та державного регулювання.

Ринкове регулювання здійснюватиметься на основі створення умов для реалізації ринкових законів попиту і пропозиції, вартості, конкуренції, товарно-грошового обігу, корисності благ, свободи ціноутворення та ін. Дію ринкових законів слід розглядати як вплив суб'єкта регулювання ринку деревини. З метою запобігання конфлікту інтересів учасників ринку деревини основним його регулятором з боку держави повинно стати Міністерство економічного розвитку і торгівлі, повноваження якого полягатимуть у введенні комплексу організаційно-економічних заходів для вдосконалення механізму торгів, посилення відповідальності організаторів і учасників торгів, регулювання вартості послуг біржі.

Це дозволить сформувати прозору систему збуту деревини на пні та необробленої деревини, усунувши від регулювання даного ринку зацікавлену сторону – Держлісагентство, функції якого обмежуватимуться тільки управлінням державним майном реорганізованих лісогосподарських підприємств. Регуляторні заходи щодо ринку деревини на пні повинні бути спрямовані на формування беззбиткових цін для лісогосподарських підприємств у лісозабезпечених регіонах з метою забезпечення їх самокупності, створення конкурентного середовища та розвитку підприємництва. Для досягнення цих цілей потрібно використовувати ряд специфічних інструментів державного регулювання, які повинні створити належне організаційно-економічне забезпечення діяльності учасників даного ринку: встановлення мінімальних цін; вимоги обов'язкової участі усіх лісовласників різних відомств; уточнення правил ведення торгів на засадах рівноправності учасників.

Серед найбільш прийнятних форм організації ринкових відносин на ринку деревини на пні можна запропонувати проведення аукціонів, конкурсів, а в окремих випадках, наприклад, заготівлі деревини у порядку рубок догляду за лісом, доцільніше поширити практику укладення прямих договорів з підрядниками. Оскільки на даній стадії проведення заходів з догляду за лісом конкретні обсяги робіт не можуть бути чітко визначені. Тому, як показує досвід Російської Федерації, на стадії виконання заходів з догляду за лісом, які передбачають проведення рубок, доцільніше або проводити конкурси серед потенційних суб'єктів надання даного виду

Рис. 1. Структура організаційно-економічного механізму регулювання ринку деревини

лісгосподарських послуг, або відразу укласти прямі договори без проведення конкурсів.

Отже, створення ринку деревини на пні разом із реорганізацією комплексних державних лісгосподарських підприємств сприятиме розвитку конкурентних відносин та дозволить провести розмежування повноважень щодо його регулювання між Міністерством економічного розвитку і торгівлі та Державним агентством лісових ресурсів, усунувши останнє від виконання невластивих функцій. Відповідно до викладених пропозицій щодо формування ринку деревини на пні певні зміни повинні відбутися і на ринку необробленої деревини. Після проведення реорганізації комплексних лісгосподарських підприємств основними суб'єктами ринку необробленої деревини стануть лісозаготівельні та лісопереробні підприємства різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання, що повинно сприяти розвитку конкурентних відносин та загалом підвищити прозорість даного ринку. Основним регулятором даного ринку з боку держави також повинно стати Міністерство економічного розвитку і торгівлі, а структури підпорядковані Держлісагенству не матимуть жодного впливу на діяльність його суб'єктів.

Процеси регулювання ринку необробленої деревини повинні забезпечити досягнення ряду основних цілей: забезпечення рівного доступу покупців до усього обсягу необробленої деревини; усунення адміністративного впливу Держлісагенства; стимулювання розвитку поглибленої лісопереробки в межах країни. Для реалізації цих цілей основний регулятор ринку необробленої деревини повинен застосовувати ряд інструментів регуляторного впливу, основними серед яких повинні стати: лімітування обсягів експорту та імпорту; зміна ставок митних зборів; встановлення верхньої чи нижньої межі цін для усіх переробників; зміна правил формування лотів відповідно до запитів покупців. Порядок та особливості застосування цих та інших інструментів повинні бути чітко визначені у спеціально розроблених правилах організації торгівлі необробленою деревиною.

З огляду на вказані зміни виникне необхідність розробки нових правил організації торгівлі необробленою деревиною. Хоча серед принципів пропозицій, які викладені у розробленому Міністерством економічного розвитку і торгівлі проекті положення, доцільно використати ідею переходу від аукціонів до біржових торгів необробленою деревиною з можливістю

укладення форвардних контрактів. З розвитком біржової торгівлі виникне необхідність створення спеціалізованої лісової біржі національного масштабу та розміщення її філіалів у лісозабезпечених регіонах країни. Доцільність створення окремої спеціалізованої лісової біржі пояснюється необхідністю розробки і якнайшвидшого впровадження системи електронних торгів, що значно прискорить процес обігу необробленої деревини та виключить можливість адміністративного впливу з боку державних структур на учасників.

В контексті викладених пропозицій щодо вдосконалення системи регулювання ринку деревини потрібно чітко розмежувати завдання основних його суб'єктів з метою розширення та забезпечення прозорості даного ринку (рис. 2). Реорганізовані лісгосподарські підприємства, які будуть власниками деревини на пні, повинні бути зосереджені на реалізації заходів, спрямованих на підвищення кількісних і якісних характеристик лісових ресурсів, використовуючи при цьому сучасні інформаційні технології. Серед найважливіших завдань слід виділити і необхідність проведення сертифікації усіх лісів відповідно до міжнародних вимог, що сприятиме прискоренню процесів інтеграції вітчизняної лісової сфери у систему міжнародних зв'язків.

З метою забезпечення ефективної роботи аукціонів з продажу деревини на пні важливо перейти до системи електронних торгів, посилити відповідальність учасників за дії, які можуть містити ознаки змови. Також при формуванні лотів доцільно максимально виходити із попередніх заявок, поданих покупцями, а правила проведення аукціонів чи конкурсів повинні виключати можливість штучного обмеження кола учасників без обґрунтування причин та проведення закритих торгів [1].

Як учасники ринку деревини лісозаготівельні підприємства повинні зі свого боку забезпечити впровадження системи електронного обліку деревини, що стане дієвим засобом боротьби з тіньовим ринком. Також до основних зобов'язань цих підприємств потрібно віднести проведення сертифікації та стандартизації деревини відповідно до міжнародних стандартів, а також впровадження ресурсоекономічних технологій лісозаготівлі. Біржі, які обслуговуватимуть операції купівлі-продажу необробленої деревини, повинні організувати електронний облік біржових операцій, впровадивши відповідні інформаційні системи.

Рис. 2. Завдання основних суб'єктів з метою розширення та забезпечення прозорості ринку деревини

Важливо, щоб інформація про підготовку та результати біржових торгів була доступною широкому колу зацікавлених осіб, щоб виключити можливі неадекватні трактування ситуації, що склалася на ринку в певний момент часу. Особливо повинна бути розглянута можливість спрощення правил торгівлі необробленою деревиною для потреб місцевих громад, а також для бюджетних установ. З метою запобігання нечесній конкурентній боротьбі учасників торгів доцільно також удосконалити правила проведення торгів та підвищити розмір штрафних санкцій за їх порушення.

Особливої уваги заслуговує тема стандартизації круглих лісоматеріалів, яка має безпосереднє відношення до торгівлі. Тільки за рахунок завищення сортних якостей деревини продавці отримують до 20% прибутку. Рівно настільки ж покупець несе збитки. В рамках програми ENPI FLEG були розроблені рекомендації з удосконалення виміру і стандартизації круглої деревини, які обговорювались за круглим столом у квітні цього року. Ця робота потребує продовження. На теперішній час Державне агентство лісових ресурсів проводить роботу щодо переходу на електронний облік круглого лісу. Якщо цей перехід буде зроблено без перегляду і переробки діючих стандартів, то лісовий ринок України буде мати великі проблеми при реалізації деревини з використанням систем електронного обліку. Тим більше, що споживач круглого лісу до цього абсолютно не готовий, навіть в інформаційному плані [5].

Основні завдання лісопереробних підприємств як активних учасників ринку деревини полягатимуть у проведенні обов'язкової стандартизації та сертифікації продукції переробки деревини відповідно до міжнародних стандартів, а також їм доведеться відмовитися від використання необлікованої деревини, що дозволить значно спростити вихід на зарубіжні ринки збуту, а також запобігти діяльності нелегальних виробників. Важливим напрямком роботи цих підприємств повинно стати впровадження ресурсоекономних технологій деревообробки та налагодження виробництва імпортозамінної продукції. Але для цього вони повинні отримати довгострокові гарантії безперервності постачання лісосировини, щоб потенційні інвестори могли оцінити ефективність реалізації інноваційно-

інвестиційних проектів у сфері поглибленої лісопереробки. У такому випадку доцільно передбачити можливість укладення на біржі довгострокових форвардних контрактів з підприємствами, що займаються поглибленою лісопереробкою, виконання яких матиме пріоритетне значення та може бути гарантоване з боку держави.

Серед пріоритетних завдань, вирішення яких повинно перейти у компетенцію Міністерства економічного розвитку і торгівлі, слід виділити необхідність посилення боротьби з нелегальним експортом деревини. Основним фактором, який спонукає до експорту деревини та інших ресурсів лісу, є значна різниця між внутрішніми і зовнішніми цінами, а основною причиною нелегального або частково легального експорту – можливість отримати неоподатковувані доходи шляхом повного невідображення в обліку або неадекватного відображення кількісних і якісних характеристик деревини та лісопродукції. Вирішити цю та багато інших проблем, пов'язаних з нелегальним обігом деревини та лісопродукції, можливо шляхом тотального впровадження системи електронного обліку деревини та продуктів її переробки. Перші кроки у цьому напрямі вже зроблено, дана система відпрацьована в окремих регіонах на окремих підприємствах, але для запровадження практики по усій країні потрібно доопрацювати програмно-методичне забезпечення, а також забезпечити масовість і доступність навіть для невеликих лісокористувачів технічних заходів обліку [1].

Необхідною умовою зниження корупційної складової в експорті лісопродукції може стати запровадження практики внесення даних про місце заготівлі деревини в сертифікат про походження лісопродукції з посиланням на відповідний лісовий квиток. Адже законодавство України визначає «сертифікат про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів для здійснення експортних операцій» ключовим документом нетарифного регулювання експорту лісопродукції. Як відмічають експерти Світового банку [8], у правовому відношенні сертифікат засвідчує виключно законність оформлення документації про походження, але не доводить легальності походження деревини.

ВИСНОВКИ

Для реалізації усіх представлених заходів, перш за все, потрібно внести відповідні зміни у законодавчі та нормативно-правові акти з метою усунення існуючих протиріч і дублювань окремих функцій, надмірної централізації ресурсів та владних повноважень, уникнення неоднозначності трактування певних положень, посилення контрольної функції та розподіл повноважень між окремими державними інститутами, гармонізації положень вітчизняного та зарубіжного законодавства.

Отже, вдосконалення системи регулювання ринку деревини передбачає проведення ряду важливих організаційно-економічних перетворень на різних рівнях управління, а також повинно бути тісно пов'язане з процесами реорганізації існуючих комплексних державних лісгосподарських підприємств та обмеженням повноважень Державного агентства лісових ресурсів тільки функціями управління державним майном лісгосподарських підприємств, які не займатимуться лісозаготівлею. Адже без проведення кардинальних перетворень у системі управління лісового комплексу буде важко досягнути очікуваних позитивних результатів – створення конкурентного середовища на ринку деревини та стимулювання розвитку вітчизняних підприємств у напрямку розвитку поглибленої лісопереробки.

CONCLUSIONS

To implement all suggested measures, it is necessary, first of all, to amend laws and regulations in order to eliminate existing conflicts and duplication of some functions, excessive centralization of power and resources, to avoid ambiguity of interpretation of certain regulations, increasing of the control function and distribution of powers between separate state institutions, harmonization of the provisions of domestic and foreign legislation.

Therefore, improvement of the timber market system regulation provides a number of important organizational and economic transformations at different levels of management and is to be closely related to the process of reorganization of existing comprehensive state forestry enterprises and limitation of powers of the State Forest Resources Agency only by functions of state property management of forestry enterprises that are not engaged in logging. After all, without radical changes in the management of the forest complex, it will be difficult to achieve the expected positive results i.e. creating a competitive environment in the timber market and stimulating the development of domestic enterprises in the direction of deep wood processing.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпук А. І. Економічне регулювання лісокористування в ринкових умовах : [Монографія] / А. І. Карпук – Луцьк : Твердина, 2012. – 492 с.
2. Кравець П. В. Удосконалення механізму реалізації необробленої деревини в Україні / П. В. Кравець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua>.
3. Манаков А. Лесные торги в контексте современной теории аукционов / А. Манаков // Вопросы экономики. – 2007. – № 3. – С. 86–94.
4. Науково-інформаційний центр лісоуправління / Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fmsc.com.ua.
5. Подкорытов В. Проблемы лесного рынка Украины, связанные с измерением, сортировкой и оценкой качества древесины в круглом виде / В. Подкорытов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lesovod.org.ua>.
6. Проблемы лесного рынка Украины, связанные с торговлей древесиной в круглом виде [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lesovod.org.ua>.
7. Проект Концепції упорядкування системи центральних органів виконавчої влади / Веб-сайт Центру адаптації державної служби до стандартів Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.center.gov.ua/docman/download-document.html?gid=1333.
8. Сторожук В. Ф. Короткий огляд умов забезпечення легальності походження деревини в Україні (до розробки практичного керівництва з підтвердження легальності деревини) [Електронний ресурс] / В. Ф. Сторожук. – К., 2010. – 41 с. – Режим доступу : www.fleg.org.ua.
9. Campos J. E. The many faces of corruption: tracking vulnerabilities at the sector level / J. E. Campos, Pradhan S. – Washington : World Bank, 2007. – 450 p.

REFERENCES

1. Karpuk A. I. Ekonomichne rehulyuvannya lisokorystuvannya v rynkovykh umovakh [Economic regulation of forest management in market conditions]. Luts'k, Tverdinya, 2012, 492 p. [in Ukrainian].
2. Kravets' P. V. Udoshkonalennya mekhanizmu realizatsiyi neobroblenoyi derevyiny v Ukraini [Improving of implementation mechanism of unprocessed wood in Ukraine]. Available at: <http://elibrary.nubip.edu.ua> [in Ukrainian].
3. Manakov A. Lesnye torgi v kontekste sovremennoy teorii aukcionov [Forest trades in the context of the modern theory of auctions]. Voprosy ekonomiki, 2007, no.3, pp. 86–94 [in Russian].
4. Naukovo-informatsyny tsentr lisoupravlinnya [Scientific Information Center of Forest Management]. Available at: www.fmsc.com.ua [in Ukrainian].
5. Podkorytov V. Problemy lesnogo rynku Ukrainy, svyazannye s izmereniyem, sortimentatsiej i ocenкой kachestva drevesiny v kruglom vide [Challenges of the timber market of Ukraine related to the measurement, specification and evaluation of round-shape wood quality]. Available at: <http://www.lesovod.org.ua> [in Russian].
6. Problemy lesnogo rynku Ukrainy, svyazannye s trgovley drevesinoj v kruglom vide [Problems of the timber market of Ukraine related to round-shape wood trade]. Available at: <http://www.lesovod.org.ua> [in Russian].
7. Proekt Kontseptsiyi uporyadkuvannya systemy tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady [Draft of Concept of ordering system of central executive bodies]. Available at: www.center.gov.ua/docman/download-document.html?gid=1333 [in Ukrainian].
8. Storozhuk V. F. Korotkyy ohiyad umov zabezpechennya lehal'nosti pokhodzhennya derevyiny v Ukraini (do rozrobky praktichnoho kerivnytstva z pidtverdzheniya lehal'nosti derevyiny) [Overview of conditions to ensure the legality of wood origin in Ukraine (up to design a practical guide to verify the legality of timber)]. 2010, 41 p. Available at: www.fleg.org.ua [in Ukrainian].
9. Campos J. E. The many faces of corruption: tracking vulnerabilities at the sector level. Washington, World Bank, 2007, 450 p.

Збірник наукових праць
«Економіка природокористування
і охорони довкілля» входить у міжнародну
наукометричну базу RePEc